

EDMUND BURKE: MODERNİTE, POLİTİKA VE ESTETİK

Stephen K.White

Babam S. George White, Jr.'a

İçindekiler

Seri Editörünün Takdimi/Önsözü.....	
Teşekkür.....	
Giriş.....	
1.Yüce, Güzel ve Politik Olan.....	
2.Politik Dünyayı Yorumlamak.....	
3.Fransız Devrimiyle Hesaplaşma.....	
4.Sonuç.....	
İndeks/Dizin.....	
Yazar Hakkında.....	

Yeni Baskıya Önsöz

1990'larda bu kitap üzerinde çalışmaya başladığımda Soğuk Savaşın bittiğine ilişkin haberler manşetlerdeydi. Edmund Burke yıllarca anti-komünist cephanelikte sağlam bir silah işlevi görmüştü. Fakat silah türüne ihtiyacın azalmasıyla birlikte şu net soru gündemdeki yerini aldı: Bu on sekizinci yüzyıl politika düşünürünün eserlerini şimdi nasıl anlamamız gerekir? Burke, geç modern zamanlarda bize söyleyecek etkili herhangi bir şeye sahip bir düşünür müdür?

Elinizdeki kitabın ikinci baskısı yayınlanana kadar bu soruya cevap vermek için on yıl harcadık. Dolayısıyla bu, metnimin bu cevaplar dizisine ne kadar uygun olduğunu ölçmeye çalışmayı anlamlı hale getiriyor. Bana göre Burke'te gerçekten bugün bize hitap eden etkili bir şey var; bu Burke'ün estetik kategoriler ile politik kategorileri birbiriyle ilişkilendirme tarzıdır. Politik kampanya mesajları estetiğinden Kant'ın *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ne kadar her şeyle ilgili geniş bir araştırma spektrumunun gösterdiği üzere bu kategorilerin birbiriyle bağlantısı günümüzde genel olarak daha fazla insanı büyülüyor. Hiç kuşkusuz bugün politik teorinin büyüündeki bu artış doğrudan Burke'ün bu meseleleri içerecek herhangi bir hikmete sahip olduğu anlamına gelmez. Fakat diğer birçok yorumcu gibi benim de Burke'teki estetik boyuta daha fazla dikkat gösterme nedenimin mantığı budur. Son on yılın literatürüne Burke'ün mümkün çağdaş anlamı/önemi perspektifinden bakan biri bu literatürün en az iki kampa ayrıldığını görebilir. Bu kampların birincisi bir yandan bu estetik boyutu büyük ölçüde göz ardı eden, fakat diğer yandan Burke'ün hala önemli hakikatler barındırdığını keşfedenlerden oluşuyor. İkincisi estetik boyuta yeterince ilgi gösteren, fakat günümüzde Burke'ten öğreneceğimiz pek bir şeyin olmadığı sonucuna varan kamptır.

İlk kamp aslında otantik bir Burke portresi çizme arayışındaki uzun soluklu geleneği sürdürür ve gerçekten de Burke'ün hikmetine kendi kendisini tam anlamıyla ifşa etme imkanı veren bir başarıdır. Bu, hayata tekabül eden tek bir portre arayışı politik düşünce tarihindeki büyük şahsiyetler konusunda bildik bir çaba ise de, Burke'le ilgili bu çabanın yoğunluğu çarpıcıdır. Benim tahminim bu yoğunluğun yalnızca insan olarak Burke'ün büyüleyiciliğiyle ilişkili olduğu yönündedir: Dilinin zenginliği ve gücü; ve keza yetişkinlik döneminin büyük bir bölümünde kamusal, politik sahnede olması. Burke'ün hayatı ve yazılarının kapsamı dikkate alındığında İngilizce konuşan bir meclise daha önce hiç ayak basmamış, en etkileyici hatip olduğunu düşünmemek zordur. Bununla retorik hünerinin, konuşmasının edebi niteliklerinin ve son olarak karşılaştığı sosyal, ekonomik ve politik durumlarla ilgili en ince detaylar konusundaki dikkate şayan ustalığının olağanüstü kombinasyonunu kastediyorum.

Bu nitelik dikkate alındığında, doğru Burke'ü keşfetme dürtüsünün politik tartışmada güçlü bir konuşmacıyla karşılaştığımızda hissettiğimize benzer kaygı verici bir tahrike maruz kaldığını düşünüyorum. Kişiyi kesinkes müttefikimiz olarak konumlandırabilmemizi ya da

ona tehlikeli, güvenilmez veya manipülatif bir karakter rolü vermemizi sağlayacak bir yorum çerçevesi bulma aciliyeti hissederiz. Kendilerine bir müttefik bulma arayışındaki araştırmacılar bize yakın zamanlarda Katolik Thomascı doğal hukuk geleneğinin hakiki savunucusu, İrlanda'nın hakiki evladı ve her durumda ve her yerde bulabileceğimiz sadık erdem savunucusu ve adaletsizlik karşıtı Burke portreleri sunmuşlardır.¹ Bu tür yorumcular yalnızca Burke'ün hikmetinin “muhteşem melodi”sini duyar.

Burke'ü daha negatif bir çerçevede ele alma arayışındakiler estetik boyutu daha fazla ciddiyetle ele alan araştırmacılarıdır. Onların eleştirileri Burke'ü on sekizinci yüzyılın yükselen burjuva sınıfının çıkarlarını dile getiren biri olarak tasvir etmeye çalışır. Bu yönelimin kökleri kısmen, C.B. Macpherson'ın 1980'de bir cildi yayımlanan, Burke'ü bize sermayenin çıkarlarının temsilcisi olarak sunan incelemesindedir.² Fakat Macpherson estetik fikirlerle ilgilenmez. Son on yıldır politik Soldan gelen yorumları ayırt eden şey burjuva Burke'ü yazılarının estetik boyutuyla ilişkilendirmeleridir.³ Marx nasıl Jeremy Bentham'ı “keskin dilli (leather-tongued) burjuva kahini” olarak görmüşse, bu yeni yorum perspektifi de Burke'ü renkli-dilli (the rainbow-tongued) kahin gibi görür.

Hiç kuşkusuz estetik boyutun önemi bu şekilde arttırıldığında sonraki adım bir maske düşürme operasyonu olmalıdır; bunu yaptığımızda Burke'ün vukuflarının hiçbir kalıcı ilgiye sahip olmadıklarını görme eğilimine gireriz. Bu yolla bize bu vukufların “hiç de yeni olmadıkları” ve Burke'ün “retoriği”nin yalnızca “zorunlu çelişkiler içeren tutarlı bir burjuva ideolojisi” inşa etme amacında imkansız bir görevle karşı karşıya kaldığı için “böylesine endişe yüklü ve enerjik” olduğu söylenir. Böylece Burke'ün erken dönem *Yüce ve Güzel Fikirlerimizin Kaynağı Hakkında Felsefi Bir İnceleme*'sinde (*A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful*) (1757) görünüşte özgün yüce yorumu, geleneksel otoriteyle mücadele tutkusuna sahip yeni kendi kendini yaratan burjuva insanı mitini meşrulaştırmaktan başka bir şey değildir. Ayrıca Burke'ün, daha sonra *Fransız Devrimi Üzerine Refleksiyonlar*'da (*Reflections on the Revolution in France*) (1790) Fransız Devrimi'ne öncülük eden tutku adamlarına şiddetle saldırdığında ve bunun yerine mevcut politik otoritenin ölümcül yükünün erdemlerini methettiğinde kendi maskesini düşürmüş olması ironiktir.⁴

¹ Bakınız, Joseph Pappin, *The Metaphysics of Edmund Burke* (New York: Fordham University Press, 1999); Conor Cruise O'Brien, *Great Melody: A Thematic Biography of Edmund Burke* (Chicago: University of Chicago Press, 1992); ve Bruce Frohnen, *Virtue and the Promise of Conservatism* (Lawrence, Kansas: University of Kansas Press, 1993).

² C.B. Macpherson, *Burke* (Oxford: Oxford University Press, 1980).

³ Bakınız, Terry Eagleton, *The Ideology of the Aesthetic* (Oxford: Blackwell, 1990), 26-60; ve Tom Furniss, *Edmund Burke's Aesthetic Ideology: Language, Gender and Political Economy in Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993).

⁴ Furniss, 12, 19, 30-31.

İlk yorum kampının sunduğu Burke portresi eğitici bir hikmet yayıyorsa, ikinci portre tipi çürüme kokusu yayar. Buradan çıkarılacak müspet hiçbir anlam olmadığı apaçıktır.

Bu iki kampın ortaya koyduğu ister kesin olarak pozitif ister negatif portrelerin tatmin edici olup olmadıklarından kuşkuluyum.⁵ Bu kuşkunun temelinde şu görüşüm yer alıyor: Çizebileceğimiz Burke portreleri içinde nispeten kabul edilebilir portreler kübist resim geleneğindeki portreler olmak zorundadır.⁶ Kısacası, Burke'ü biri diğeriyle uyumlu olmak zorunda olmayan simultane bir farklı perspektifler bileşimi olarak görmeyi öğrenmemiz gerekiyor.

Elinizdeki metin bunu ortaya koymayı deniyor; bu tür bir perspektif Burke'ün estetiğinin hayatı boyunca politik refleksiyonlarını nasıl derinden enforme ettiğini anlamayı içeriyor. Ayrıca bunlar aslında geç modernite için anlamlı refleksiyonlardır. Özellikle de onun şu endişesini dikkatle ele almalıyız: “Modern ahlak ve siyasa sisteminin” yüce tecrübesiyle sınırlı sonluluk hissini aşındırma riskine maruz bırakması yönündeki endişesini dikkate almalıyız. Burke bu riskin Fransız Devrimi'nde ortaya çıktığını görmüştür.⁷ Burke'e göre politik ve ekonomik hayatlarında hiçbir sonluluk hissine sahip olmayan bireyler modern dünyanın en etkili tehlikelerinden biridir.

Burke'ün yazılarıyla karşılaşan bir öğrencinin tipik olarak yalnızca *Refleksiyonlar*'ı okuması gerekir. Benim yorumumun bir hükmü varsa, hocaların en azından *İnceleme*'den *Refleksiyonlar*'a kadar uzanan dönemi kapsayan bir metinler seçmesini göz önünde bulundurmaları gerekiyor. Bereket versin ki bunu pratik hale getiren ucuz baskılar bulabiliyoruz. Burke'ü bu ölçüde kapsamlı bir şekilde takdimin ilave bir faydası da bir başka şekilde onun bize hala önemli bir şeyler söyleyebileceğini ışık tutmasıdır. Bununla kastettiğim şey aslında politik teorisinin özüyle ilgili bir mesele değildir. Daha önce de söylediğim üzere, her zaman bir birey ve daha özelden bir politik aktör olarak Burke hakkında söylenecek bir şeyler vardır. Bugün özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde pek çok kişi politikacıları ve politik hayatı yeni küresel ekonominin iş dünyası kahramanlarıyla karşılaştırıldığında kesinlikle çok daha az değer atfederek koruma eğilimindedir. Bu kontekste David Bromwich, bize sürekli, “kamusal hayatın ne kadar kompleks ve hayranlık uyandırıcı olabileceğini”

⁵ Bu iki kampı ilgili karakterizasyonum Burke hakkındaki günümüz literatürünün tamamını yansıtmıyor elbette. Burke'ün politik düşüncesinin yararlı ve dengeli değerlendirmeleri şu metinlerde bulunabilir: James Coniff, *The Useful Cobbler: Edmund Burke and the Politics of Progress* (Albany, New York: State University Press of New York, 1994); ve Frederick G. Whelan, *Edmund Burke and India: Political Morality and Empire* (Pittsburgh, Pennsylvania: University of Pittsburgh Press, 1996). Ve şu metin Burke'ü resmeden pek çok politik karikatürden kapsamlı bir seçmeyi içeren harikulade bir çalışmadır; Nicholas K. Robinson, *Edmund Burke: A Life in Caricature* (New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1996). Aynı zamanda şu metinleri içeren, son zamanlardaki ilgi çekici edebi Burke incelemeleri için bakınız, Francis de Bruyn, *The Literary Genres Burke: The Political Uses of Literary Forms* (Oxford: Oxford University Press, 1996); Steven Baltimore, *Intertextual War: Edmund Burke and the French Revolution in the Writings of Mary Wollstonecraft, Thomas Paine, and James Mackintosh* (Teaneck, New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press, 1997); Stephen H. Browne, *Edmund Burke and the Discourse of Virtue* (Tuscaloosa, Alabama: University of Alabama Press, 1993).

⁶ Şu tür bir tabloyu kastediyorum: Georges Braque, *Woman with a Guitar*, 1913.

⁷ Burke, “Observations on the Conduct of the Minority,” *The Writings and Speeches of Edmund Burke* (Oxford: Clarendon Press, 1989), cilt. VIII, 406.

hatırlatan ve “özel faydalar toplamından farklı bir başarı olarak kamu yararının önemini” fark etmemize katkıda bulunan kalıcı Burke’ün gücünü kavramıştır.⁸

⁸ David Bromwich, “Introduction,” *On Empire, Liberty and Reform: Speeches and Letters of Edmund Burke*, ed. Bromwich (New Haven, Connecticut: Yale University Press, 2000), 36.

Giriş

Edmund Burke Fransız Devrimi'nin politik rasyonalizmini ve radikalizmini eleştirisiyle ünlüdür; o bu eleştiriyi 1790'da *Fransız Devrimi Üzerine Refleksiyonlar* (*Reflections on the Revolution in France*) ile dünyaya sunmuştur.⁹ Bu eleştiriyi yirminci yüzyıl için değerli kılan şey genelde devrimci komünizmin tehlikelerini vurgulama tarzıdır. Burke'e göre bu tür bir ideoloji daha iyi bir dünya vaadinde bulunabilir, ancak kaçınılmaz biçimde şiddet ve tahakküm rejimlerine yol açar.

Fakat soğuk savaş sona ermiştir. Bugün yıkılmış bulunan Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da Komünizm çökmüştür. O artık bir tehdit ya da en azından daha öncekiyle aynı türde bir tehdit değildir. Buradan bakıldığında Burke'ün entelektüel sahnemizdeki bildik rolünü kaybetmesi mukadder görünüyor. Eğer böyleyse Burke'ü yeniden düşünmeye başlamamız gerekir. Onun bizi yirminci yüzyılın sonunda harekete geçiren meseleler hakkında artık bir şey söyleyemeyeceği sonucu mu çıkarmalıyız? O güvenle sahnemizin çok daha özel tarihsel kanatlarına mı yerleştirilmelidir?¹⁰ Yoksa onun, politik düşünce tarihindeki diğer büyük şahsiyetler gibi bize bir açıdan hala “doğrudan” hitap edebileceği tarzları keşfedebilir miyiz?

Bazıları bizi ikinci stratejinin önünün çok daha açık olduğunu söylemekte aceleci davranır. Örneğin, Russell Kirk Burke'ün liberal demokrasilerdeki radikal entelektüeller hakkında sorgulamaya ışık tutabileceğini öne sürer. Bu tür karakterler günümüzde devrimci Paris'ten ziyade Manhattan'da yaşıyor olabilir. Fakat hedefleri aynıdır: Bütün geleneksel sosyal baskıları “doğal olmayan kötülükler (vices) imparatorluğu”nu daima genişleten bir eleştirel rasyonalizm asidini biteviye kullanarak yok etmek.¹¹ Bazı neo-muhafazakarlar kabul etseler de, Kirk'ün iddiası Burke'e hakkını yeterince veremez. Burke yalnızca bir “doğal olmayan kötülüğü” (vice) ortadan kaldırmak için politik kariyeri boyunca homoseksüellerin kriminal cezalandırılmasını hoşgörüle karşılamaya devam etmiştir. Gazeteler bu popüler olmayan duruşundan dolayı ona acımasızca saldırmıştır.¹² Açıktır ki Burke Kirk'in söylediğinden çok daha komplike bir şahsiyettir.

⁹WS, VIII, ss.53-293.

¹⁰ Örneğin, bakınız, C.B. Macpherson, *Burke* (New York: Hill & Wang, 1980), 6.Bölüm.

¹¹ Russell Kirk, “Foreword” in *Edmund Burke: Appraisals and Applications*, ed.Daniel E. Ritchie (New Brunswick, NJ: Transaction, 1990), s. xi.

I.Bölüm

YÜCE, GÜZEL ve POLİTİK OLAN

Burke'ün yakın dostu Samuel Johnson'ın evi günümüzde Londra'nın merkezinde bir ara sokağa sıkışmış küçük bir müze olarak korunuyor. Johnson'ın hayatı ve zamanıyla ilgili pek çok eşyanın arasında bir Burke portresi var. Resmin altındaki açıklayıcı not bize tablodaki şahsın“bir zamanlar *politik* düşüncesiyle tanındığı, şimdi ise öncelikle *Yüce ve Güzel Fikirlerimizin Kaynağı Hakkında Felsefî Bir İnceleme* ile tanındığı” konusunda bilgi verir.¹³ Politik düşünce tarihine aşına biri için bu tür bir yargı şok etkisi yapar. Daha hafif benzer bir şoku *Refleksiyonlar*'ın iki yüzüncü yıldönümünü kutlayan denemeler koleksiyonunun giriş metni ve deneme sahiplerinin tamamının edebiyat departmanlarından geldiğinin keşfi yaratır.¹⁴

Siyaset teorisyenleri bunlardan ne anlam çıkarmalıdır? Belki de çıkarılacak bazı dersler vardır; bu derslerin en önemlisi siyaset teorisyenlerinin büyük bir şahsiyetin metinlerinin estetik ya da edebi boyutlarının “ciddi” bir analiz yapılırken yalnızca cesurca bir tarafa atılabilecek şeyler olduklarını artık düşünemeyecekleridir. Fakat “edebi” Burke'ün yükselişi bize soğuk savaş sırasında yapılan Burke üzerine politik refleksiyoların görece sefaleti konusunda da bir şeyler öğretebilir. SağdakilerBurke'ü gereğinden fazla ısrarla, bütünüyle radikalizm kokan her şeye muhalif Hristiyan bir dava adamına indirgemıştır. Soldakiler ise ya onu hesaplaşmaya değer bile olmayan biri olarak görmezden gelme ya da onun motivasyonlarının muhafazakarların ima ettiği kadar azizane olmadığını gösterme eğilimindedir.¹⁵ Ancak bu soğuk savaş Burke'ü, nihayetinde çok renkli bir karakterin tek renkli hoş birversiyonudur.

¹² Homoseksüellik konusunda bakınız, Isaac Kramnick, *The Rage of Edmund Burke: Portrait of an Ambivalent Conservative* (New York: Basic Books), 1977, ss.83-87.

¹³İtalikle vurgu bana ait.

¹⁴ Steven Blakemore, ed.,*Burke and the French Revolution: Bicentennial Essays* (Athens: University of Georgia Press, 1992).

¹⁵Sağdakiler konusundaki politik refleksiyon için özellikle bakınız, Russell Kirk, *The Conservative Mind* (Chicago: Regnery, 1953), Bölüm, 1-2, 13; ve Peter Stanlis, *Edmund Burke and the Natural Law* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1958). Soldakiler konusunda bakınız, C.B. Macpherson, *Burke* (New York: Hill&Wang, 1980); ve Sheldon Wolin, *Politics and Vision* (Boston: Little, Brown, 1960). Bu metinde Burke'e yalnızca kısa bir atıf vardır. **Solun dikkatsizliği Raymond Williams'ın şu özlü ifadesiyle dile getirdiği bir**

Burke hakkındaki bu “dersler”in herhangi bir geçerlilikleri varsa, bu dersler siyaset teorisyenlerinin Burke’ün estetik fikirleri ile politik görüşleri arasındaki bağlantıya çok daha dikkatli bakmalarını anlamlı hale getirir. Bu süreç aslında son birkaç yıldır gerçekleşiyor; ben sadece bu süreci bir dereceye kadar daha kuşatıcı ve uzun soluklu bir tarzda devam ettirmeyi umuyorum.¹⁶

İnceleme’nin tarihsel ve entelektüel kaynaklarıyla ilgili bir tartışmayla başlayacağım (I.Kısım). Daha sonra hem yüce ile güzel arasındaki temel ayrımı, hem de [Burke’ün] bu ayrımı diğerleriyle, özellikle erkek/kadın ve kamusal/özel ayrımlarıyla ilişkilendirme tarzının analizini yapacağım (II.Kısım). Son olarak Burke’ün bunların tümünü yargı nosyonu ve “birinci” doğa ile “ikinci doğa” arasında yaptığı ayırmayla nasıl ilişkilendirdiğinin izini süreceğim (III.Kısım).

I.İnceleme’nin Kaynakları

İnceleme hem yüce hem de güzel ile ilgili olsa da, okur aslında Burke’ün ilgisini çeken şeyin yüce olduğunu kolayca anlayabilir. *Oxford English Dictionary*’e göre “yüce” kelimesinin on sekizinci yüzyıl başlarında, çoğunlukla asil, soylu ya da nadide şeylerle ilişkilendirilerek genel kullanıma girdiği anlaşılıyor. Ve bu kelimenin daha önce bugünkü kitle iletişim araçlarınıninkine benzemeyen bir kullanım tarzıyla popüler kültüre girdiği anlaşılıyor; en azından 1735’te kurulan şu erkek kulübü adıyla yargıda bulunursak: “The Sublime Society of Beefsteaks.”¹⁷ Birinci yüzyıl Grek yazarı Longinus’un yazdığı *Peri Hupsous* 1698’de Yüce Üzerine [*On the Sublime*] olarak çevrildikten sonra yüceye bilimsel ilgi artmaya başladı.¹⁸ Burke 1740’larda ve 1750’lerde bu konuya yöneldiğinde standart otorite Longinus’tu. Fakat Burke zamanını yüce ile büyülenmiş tek Britanyalı değildi. Hiç kuşkusuz bu modanın nedenini kesin şekilde deşifre etmek kolay değildir. Belki de bu devrin eğitimli elitlerinin ve yoğun bir tecrübe türüyle büyülenmiş aslında hiç de şaşkıncı değildir. Her şeyden önce İngiltere 1688 Şanlı Devrim’inden on sekizinci yüzyılın son çeyreğine kadar hem (hem protestan muhalifler arasındaki hem de İngiliz Kilisesindeki) dini inanç yoğunluğundakidüşüşü hem de görece bir iç barış dönemini tecrübe etmişti. Bu elbette İngilizlerin artık genel olarak Tanrı’ya inanmadığı ya da politik mücadele ile iştigal etmediği anlamına gelmez. Ancak bu ilkin, modern devrimci ideolojiler filizlenirken hem on yedinci

tutumdan kaynaklanıyor olabilir: “Burke’ün Fransız Devrimi eleştirisinin çürütülmesi artık politikada ve tarihte bir parmak egzersizidir.”; *Culture and Society, 1780-1950* (London: Pelican, 1961), s. 24.

¹⁶ Burke’teki estetik boyuta ilgi duyan politika teorisyenleri şunlardır: Neal Wood, “The Aesthetic Dimension in Burke’s Political Thought,” *Journal of British Studies* 4 (1964):41-64; B.T.Wilkins, *The Problem of Burke’s Political Philosophy* (Oxford, U.K.:Clarendon, 1967), ss. 119-51; Isaac Kramnick, *The Rage of Edmund Burke: Portrait of an Ambivalent Conservative* (New York: Basic Books, 1977); Bruce James Smith, *Politics and Remembrance: Republican Themes in Machiavelli, Burke and Tocqueville* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1985), Bölüm, 3; William Corlett, *Community Without Unity: A Politics of Derridian Extravagance* (Durham, NC,&London: Duke University Press, 1989), Bölüm, 6; ve Ian Hampshire-Monk, “Rhetoric and Opinion in the Politics of Edmund Burke,” *History of Political Thought* 9, 3 (1988, Kış): 467ff. Burke’ün estetik boyutuyla ilgili literatüre son zamanlarda yayınlanan ilgi çekici kitap hacminde bir ilave de şudur: Paul Hindson ve Tim Gray, *Burke’s Dramatic Theory of Politics* (Aldershot, U.K.: Avebury, 1988).

¹⁷ Roy Porter, *English Society in the Eighteenth Century* (London: Penguin, 1982), s. 172.

¹⁸ J.T. Boulton, “Editor’s Introduction,” *A Philosophical Enquiry Into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful* by Edmund Burke; ed.:giriş ve notlarla birlikte J. T. Boulton (New York: Columbia University Press, 1958), ss. xvi, xlvff.

yüzyıldaki devrimi hem de on sekizinci yüzyılın son çeyreğindeki devrimisarıp sarmalayan coşku ile mukayese edilebilir hiçbir politik coşkunun varolmadığı; ve ikincileyin on yedinci yüzyıldaki Püritenlerin ve diğerlerinin coşkusuyla kıyaslanabilir hiçbir dini coşkunun varolmadığı anlamına gelir.¹⁹ Bu doğru ise, epik politik eylemlerin heyecanını ve dini kanaatin derinliğini andıran estetik bir tecrübeye ilginin artışı belki biraz daha anlaşılır hale gelir.²⁰

Burke 1740'ta Trinity Kolej'de bir lisans öğrencisiyken *Peri Hupsous*'u okuması gerekiyordu. Ve Burke'ün 1757'de *İnceleme* olarak yayınlanacak olan kitap konusunda çalışmaya başladığı yıllar işte bulisans yıllarıydı.²¹ Bu nedenle, Burke'ün kendi kitabında mesele edinmeyi düşündüğü şeyin anlamınıyakalayabilmek için Longinus'un metnine göz atmak faydalı olacaktır.

Yüce konusu *Peri Hupsous*'ta retorik bir mesele olarak ele alınır. Yücelik “konuşma ve yazıdayüksek ve çarpıcı bir mükemmellik türüdür”; veLonginus'un niyeti “politik hayattaki insanların” yüceye erişmesine yardımcı olmaktır.²² Fakat bir dizi tekniğin ustası sıradan politik bir yazarböyle bir irtifaya ve mükemmelliğe ulaşamaz. İnsan aslında teknikler geliştirebilir, fakat temelde yüce değiştirilemez biçimde “zihnin büyüklüğünün rezonansı/tınısı”yla bağlantılıdır; bu büyüklükister Homer gibi bir şairde ister Demosthenes gibi bir politik bir hatipte olsun farketmez. En azından yüce konusunda bu büyüklüğü ya da asaleti oluşturan şey insanın sınırları problemine angaje bir duyarlılıktır. Bu angajman çift yönlüdür. Yücelik bir yandan “insani teorize etme ve vukufgüdüsü”yle, ister poetik ifadede ister politik eylemde sıradanın “sınırlarını aşma” tutkusuyula bağlantılıdır. Diğer taraftan bu *sınırları aşma* tutkusu insani *sınırlılıkla* – “kozmosa baktığımız zaman” ve insani projeleri bekleyen “katı yazgı” ya da kader üzerine düşündüğümüz zaman şekillenen parametreler – daima gerilim halindedir.²³

Longinus Burke'ün incelediği retorikle ilgilenen tek yazar değildi. Trinity müfredatı bu konuya son derece önem veriyordu.²⁴ Ayrıca, Burke farklı konularda sürekli tartışmalar düzenleyen bir kolej kulübünün tutkulu bir üyesiydi. Bu erken dönem tecrübenin Burke'ün geç dönem politik yazılarını ve aslında politik bir aktör olarak kimliğini inşa etme tarzını etkilediği kuşku götürmez. Burke'ün Hastings'i suçlama girişimi sırasındayakinen çalıştığı Philip Francis bile arkadaşının,kariyeri konusunda bilinçli olarak Cicero'nunkini model aldığını ileri sürmüştür.²⁵

¹⁹Dini imanın yoğunluğundaki düşünüş konusunda bakınız, *English Society in the Eighteenth Century*, ss. 184-200.

²⁰ Karşılaştırınız, Frans De Bruyn, “Hooking the Leviathan: The Eclipse of the Heroic and the Emergence of the Sublime in Eighteenth Century British Literature,” *The Eighteenth Century: Theory and Interpretation* 28, 1 (1987, Kış): 195-215; ve Thomas Weiskel, *The Romantic Sublime: Studies in the Structure and Psychology of Transcendence* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1976), s. 3.

²¹ “Introduction,” s. xvi.

²² Longinus, *On the Sublime*, Trans: Yorumla birlikte James A. Arieti & John M. Crossett (New York: Edwin Mellen, 1985), ss. 6-9.

²³ A.g.e., ss. 52-3, 56, 177, 229.

²⁴ Ian Hampsher-Monk, “Rhetoric and Opinion in the Politics of Edmund Burke,” ss. 458-59.

²⁵ A.g.e.

Bu erken döneminin retorik vurgusu ve geç döneminin kariyer seçimi dikkate alındığında *İnceleme*'nin hitabet ya da kamu hayatı konusunda çok az şey söylediğini keşfetmek daha şaşırtıcıdır. Kitabın beş bölümünün sonuncu ve en kısası kelimelerin tutkuları ve muhayyileyi nasıl etkilediği hakkındadır. Bu, politik konuşma için geçerlidir elbette, fakat Burke neredeyse münhasıran şiir hakkında konuşur. Metnin başka yerindeki örnekleri gibi buradaki örneklerindeki Demosthenes ve Cicero'dan ziyade Homer ya da Milton gibi şahsiyetlerden devşirmiştir. Aynı şekilde o, Longinus hakkında da açıkça hiçbir şey söylemez. Aksine Burke öncelikli güzel ile yüce arasındaki ayrımı anlamının yeni bir yolunu, insan zihninin duyumcu izahında temellenen bir yolunu bulma göreviyle ilgilenir. Buradaki görüşleri devrin önde gelen filozoflarından Francis Hutcheson'a taban tabana zıttır. Hutcheson'un *Güzel ve Erdem Fikirlerimizin Kaynağı Hakkında İnceleme*'si (*Inquiry Into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue*) (1725) güzellik objelerinden keyif almamıza imkan tanıyan özel bir "iç duyu"ya da melekeye sahip olduğumuzu ileri sürer. Hutcheson güzelliğin "Süreklilik, Düzen, Harmoni" sergileyen nesnelere bulunduğunu söyleyen klasik fikri izler. Bu etkilenme modu aynı zamanda ahlak alanına da uzanır; "Erdem ya da eylemin Güzelliği" bize haz verir.²⁶

Burke kitabının başlığını muhtemelen Hutcheson'un görüşleri ile kendi görüşleri arasındaki karşıtlıklara dikkat çekmek için seçmiştir. Burke selefinin aksine yüceyi estetik içinde bağımsız bir statüye yükseltir; ayrıca estetik ile ahlak arasındaki ilişki konusunda sistematik bir izah yapmaz. Burke metninde büyük ölçüde, tutkuların ve muhayyilenin doğal ekonomisi olarak adlandırılacak şeyi; başka bir söyleyişle bazı objelerin "doğal güçleri"yle kendilerine tekabül eden tutkulara – ya doğrudan ya da muhayyile aracılığıyla – nasıl yol açtığını ortaya koymaya çalışan empirik bir psikolog olarak karşımıza çıkar.²⁷ Burke'un Hutcheson'un özel "iç" duyular postülasına hiç tahammülü yoktur.

Burke'un eleştirel ya da bilimsel analiz tasviri ve Hutcheson'un estetik ile ahlakın sınırı üzerine spekülatif felsefesi bir ölçüde doğrudur. *İnceleme*'nin büyük bölümü en azından niyet anlamında **estetik-yüklü** alanın, yani deyim yerindeyse "iyinin ve kötünün ötesinde" bir alanın empirik ve analitik bir değerlendirmesi gibidir. Açık hiçbir ahlaki doktrin söz konusu değildir. Yine de, bunu *İnceleme*'de olup biten şeyin tam bir resmi olarak görmek ciddi bir hata olacaktır. Burke'un ana hatlarını çizdiği tutkuların ve muhayyilenin doğal ekonomisi nihai noktada Tanrı'nın amaçlarında temellenir. Başka bir yerde de söylediği gibi "Amaçsız Tutkularımız" yoktur.²⁸ Fakat Burke *İnceleme*'de bu iddiaya yönelik kapsamlı hiçbir argüman sunmaz. Aslında, bu iddiayı açıkça ifade ettiği yerde, en azından çağdaş kulaklar için bir parça, güçlü dini inançlara sahip okurlarla uzlaşma jestiseslendiriyor gibidir. Bütün bunlar

²⁶ Francis Hutcheson, *An Inquiry Into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue* (London: J. Darby, 1726; yeni baskı New York: Garland, 1971), ss. xiv-xv, 106.

²⁷ A.g.e., ss. 179-80, 209-10. Burke *İnceleme* metninde Hutcheson'a adıyla atıfta bulunmaz, fakat iç (internal) duyular fikrine saldırır; *Inquiry*, ss. 98-99, 190.

²⁸ *A Notebook of Edmund Burke*, ed. H.V.F. Somerset (Cambridge: Cambridge University Press, 1957), s. 71; ve *Inquiry, Works*, I, ss. 113, 119, 126-127.

Burke'ün bu mülâhazaları çok ciddiye almadığının düşünülmesine yol açabilir.²⁹ Ancak, durum tam tersidir.

Bu sorun küçük bir sorun değildir. Aslında bu sorun, Burke'ün bir bütün olarak yazılarında geçen ve yorumcuları farklı düşüncelere sevkeden bir dizi sorunu somutlaştırır. Bir taraftan dünya görüşünün son derece dini hissiyatladolu olduğu fikrinden faydalanmaksızın Burke'ün yazılarıyla ve mektuplarıyla hesaplaşmak zordur. Ben şunu ileri süreceğim: Bu dini hissiyatın gücü Burke'ün öncelikle “klasik ve Skolastik bir ahlaki Doğal Hukuk” savunucusu olarak yorumlanmasına yegane geçerlilik sağlayan şeydir.³⁰ Fakat bu yorum nihayetinde yeterince tatmin edici değildir. Yapılan daha ikna edici yorum şudur: Burke'ün doğal hukuk nosyonu konvansiyonel; kısmen, Locke'çı bir nosyondur; bu, nosyonun Burke'ün öncelikle politik elitleri ikna etmek için geliştirdiği versiyonudur.³¹ Ancak bu argümanın kabulü nihai noktada Burke'ün dini bütünüyle retorik amaçlar için basit bir şekilde kullanan biri olarak görülmesi gerektiği anlamına gelmez. Aksine bu sadece Burke'ün düşüncesinin ayırt edici özelliğini anlama girişimlerinin öncelikle bir doğal hukuk düşünürü olarak görüldüğünde artmayacağı anlamına gelir.

Burke'ün düşüncesini doğal hukuk boyutlarına indirgeme girişimine karşı çıkmanın ilave bir önemli nedeni daha vardır.³² Doğal hukuk geleneğinde Tanrı'nın dünya ile ilişkisi stabil ve değişmez bir şey olarak görülür. Tanrı'nın niyetleri sabit bir doğal düzende mündemiçtir. Burke kesinlikle büyük varlık zinciri, yani Tanrı takdiri ahlaki düzen fikrine inanır. Fakat ona göre bu düzen kesin bir olarak görülemez. Burke'ün Tanrı'sının dünya ile ilişkisi İnyettir ve bu da belirsizdir. Burke ölümünden bir yıl önce bu fikri kısa ve özlü bir şekilde ifade etmişti. Britanya'nın devrim akıntısına direnme ihtimali konusunda son derece pesimist olan Burke “Kral Katili Barış Üzerine Birinci Mektup”una (“First Letter on a Regicide Peace”) “şu anda ahlaki dünya tiyatrosunda oynayan dehşet verici İnyet draması”na atıfla başlar.³³ İnsan hayatının draması nihai noktada bilinen bir senaryoyu takip etmez, aksine ilahi yönetmenin gizemli iradesine göre açılır.³⁴ Burke'ün buna inanmasının nedeni Fransız Devrimine son derece kararlı şekilde saldırdığı zaman bile, belki de yalnızca

²⁹İnceleme'nin son baskısının editörü Burke'ün düşüncesinin dini boyutu bütünüyle göz ardı etmiştir. Adam Phillips şöyle yazıyor: “Burke'ün Hristiyanlığa görece yüzeysel atıflarda bulunduğu *Enquiry*'sinde yeni bir... erotik empirisizmin tohumlarını buluruz.”; ed. Adam Phillips, “Introduction”, *A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful* by Edmund Burke, Oxford: Oxford University Press, 1990), s. xi.

³⁰ Peter Stanlis, *The Enlightenment and Revolution*, Russell Kirk'ün önsözüyle (New Brunswick, NJ: Transaction, 1991), s. 25.

³¹ Bakınız, Frederick A. Dreyer, *Burke's Politics: A Study in Whig Orthodoxy* (Waterloo, Ontario: Wilfred Laurier University Press, 1979), ss. 80-81; ve Frank O'Gorman, *Edmund Burke: His Political Philosophy* (Bloomington&London: Indiana University Press, 1973); ss. 98, 104-5. Aynı zamanda politik felsefede Thomascı bir pozisyonun önde gelen savunucularından biri olan Alasdair MacIntyre'ın Burke'ü doğal hukuk konusunda söylemeye değer hiçbir şeyi bulunmayan biri olarak gözden çıkardığını kaydetmek önemlidir; bakınız, *Whose Justice, Which Rationality?* (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1988), ss. 215-18, 228-31.

³² Bu paragraftaki açıklamam Hindson ve Gray'in şu metnindeki vukuflarını yakından izliyor: *Burke's Dramatic Theory of Politics*, ss. 124-27.

³³ “First Letter on a Regicide Peace,” *WS*, IX, s. 188.

³⁴ Hindson ve Gray Burke'teki bulnayet anlayışının izinigeriye doğru onun şu metnine kadar sürer: “An Essay Towards an Ambridgement of the English History”; Hindson ve Gray, *Burke's Dramatic Theory of Politics*, ss. 149vd.

insandüşmanlarıyla değil, İnyetin kendisiyle de savaştığı endişesini taşımasıdır. O, doğanın ışığının hep mükemmel şekilde parıldadığından asla emin olamaz. 1791 tarihli “Fransız Sorunları Üzerine Düşünceler”in (“Thoughts on French Affairs”) sonunda bu derin endişeyi şöyle resmeder:

Bu konu... bana son iki yıldır fazlasıyla endişeli anlar yaşatıyor. İnsani meselelerde büyük bir değişim gerçekleşirse, insanların kafaları bu değişime uyacaktır; genel görüşler ve duygular bu yolda seyredecektir. Her korku, her umut ona yönelecek; ve sonra insani meselelerdeki bu güçlü akıntıya karşı koymakta ısrar edenler pür insan tasarılarından ziyade bizatihi İnyet’in buyruklarına direniyor olacaklardır. Onlar sabırlı ve metin insanlar değil, sapkın ve inatçı insanlardır.³⁵

Aynı şekilde Burke beş yıl sonra Abbe de La Bintinaye adındaki bir Fransız göçmene açılır: “Şeylerin mevcut düzeninin tahrip edilecek olması Tanrı’nın iradesiymiş izlenimi veriyor; ve bu kaderle mücadele etmek boşunadır.”³⁶

Ben Burke’ün düşüncesinin dini boyutunu aslında ciddiyle ele almamız, fakat onu doğal hukuk müfrezesi saflarına almak isteyenlerden bir şekilde farklı anlamamız gerektiğini ileri sürmek istiyorum. Bunu yaparsak, Burke’ün modernite eleştirisinde ikamet eden ve beklenen rağbeti görmeyen gücünü daha iyi anlayabiliriz. Genelde göstermek istediğim şey, Burke’e modern politikanın tehlikelerine ilişkin vukuflar sağlayan şeyin estetiğini insanın sonluluğuna ısrarlı ilgisiyle dokumasıdır. Bu perspektifin tohumları *İnceleme*’de, daha spesifik olarak yüceyi yorumlama tarzındadır.

³⁵ “Thoughts on French Affairs,” *WS*, VIII, s. 386.

³⁶ *Corr.*, VIII, s. 412; Karşılaştırınız, *Corr.*, IX, s. 307.